لێکۆڵینەوەی ئەدەبی

سیمای داهێنان لە هۆنراوەکانی کامەران دا

«دلشاد علی»
کۆلێژی ئاداب ـ زانکۆی صلاح الدین

پێشەکی :

زووربەی ئەو لێکۆڵینەوەو نووسینانەی کە دەربارەی (کامەران)ی شاعیرو هۆنراوەکانی بڵاوکراونەتەوە، هەوڵی ئەوەیان داوە کە دەوری کامەران لە بزووتنەوەی نوێخوازی قۆناغەکەیدا دیاری‌بکەن، ئەمەش بۆتەهۆی ئەوەی کە گەلێ بیرورای جیاواز دەربارەی هۆنراوەکانی بەتایبەتی‌و دەربارەی شەقڵی بزووتنەوەی نوێخوازی ئەو قۆناغە بێنە ئاراوە. بێگومان ئەو باسانەش بۆ خۆیان سوودمەندن وکەم وزۆر لە بواری لێکۆڵینەوەی ئەدەبەکەماندا جێگای خۆیان گرتووەو دەشبنە بنەمای لێکۆڵینەوەی تر، بەڵام بەگشتی نەبوونی چەمکێکی دیاری‌کراوی ئەو بزووتنەوە نوێخوازی‌یەی کە مەبەست بووە لەلایەك ویەکالانەکردنەوەیەکی تەواوی تاقیکردنەوەی هۆنراوەیی لای کامەران لەلایەکی‌ترەوە بۆتە هۆی ئەوەی کە لەگەلێ رووەوە ئەو باس و لێکۆڵینەوانە ئەنجام بەدەستەوە نەدەن و زۆر لایەنی ئەو تاقیکردنەوەیە هەر بەشاراوەیی بمێنێتەوە.

جا بە نیازی خەملاندنی تێروانینێکی کامڵ دەربارەی تاقیکردنەوەی هۆنراوەیی کامەران و دیاری‌کردنی هەندێ شەقڵ و سیمای داهێنان لە بەرهەمەکانیدا بەو لێکۆڵینەوەو نووسینانەدا چوینەتەوەو لەگەڵیشیاندا بۆچوونی خۆمان خستۆتە روو، بەگشتیش باسەکامان کردووە بەسێ بەشەوەو لەهەر بەشێکدا چۆنیەتی‌و رادەی هەنگاونانی کامەرانمان لەجیهانی هۆنراوەی کوردی‌دا دیاری‌کردووە.

هەنگاوی یەکەمی کامەران و دیوانی (دیاری) یەکەی :

پێش بڵاوبوونەوەی یەکەم دیوانی کامەران لە ساڵی (١٩٥٧)دا ک دیوانی (دیاری) یە، کامەران خۆی باس لەوپارچە هۆنراوانەی دەکات ک جارویار لە هەندێ بۆنەدا لە دایك بوون، بەتایبەتی ئەوهۆنراوانەی کە دەگەرێنەوە بۆ ساڵی (١٩٥٤)وپەیوەندی‌یان بە بڵاوبوونەوەی هۆنراوەی، ئاشتی خوازی‌یەوە هەبووە، ئەمە جگە لەوهۆنراوانەی کە ناوبەناو لە گۆڤاری هیوادا بڵاوی کردنەوەتەوە، پارچەیەکیش لەوهۆنراوانە ئەم چوارینەیەی بووە کە دەگەرێتەوە بۆ ساڵی (١٩٥٥)و دەڵێ :[1]

بیکەرەوە دەرگای رەشی زیندانت
دابرێژە کۆتی قورسی گرانت
شورە بکێشە لە پەنجەو بازوو
لەناو خوێناوا شوورەکەت رۆچوو

ئەم پارچە هۆنراوانەش تابڵاوکردنەوەی دیوانی (دیاری) بەتەواوی کامەرانیان وەك شاعیر نەبەخۆی و نەبە خوێنەرانیش نەناساندبوو، هەربۆیە دیوانی (دیاری) یەکەی هەنگاو نانی کامەران دەزانین لەجیهانی هۆنراوەی کوردی‌دا.

بەگشتی دیوانی (دیاری)کە کامەران خۆی لەپێشەکی‌یەکەیدا دەڵێ : «تازە دەستم داوەتە هۆنراوە دانان لام وایە هەر ساڵێك وچەند مانگێك ئەبێت خۆم پێوە خەریك کردووە»[2] نەك هەر وەك کۆمەڵە بەرهەمێکی هۆنراوەیی ئەو قۆناغە سەرنجی خوێنەرانی راکێشاوە بەڵکو هیوای بەرەوپێش چوونهێکی بێ سنوویشیان تیادا بەدی کردووە.

(مارف بەرزنجی) بۆئەوە چووە کە (کامەران) : «هەروە خۆی دەڵێ بەراستی زۆری داناوەو زۆرەکەش بۆرنی‌یە رەنگینە... لە بابەتا شاگردێکی پێگەیشتووی مامۆستا گۆرانە، کەمێکیش پرتەوی هەردی لە هەڵبەستەکانیا دیارە، بە تایبەتی لە سۆزی ناسۆری دڵداری لێ تێك چووی بەهۆی خاوەن تەلارووزێرەوە».[3]

بەلای (محمد صدیق عارف)یشەوە «کامەران یەکێکە لە شاعیرەکانی هەنگاوی سێ هەمی ماوەی گوێزانەوە، هەنگاوی سێ هەمیش ئەو هەنگاوەیە ئێستا پیا تێ ئەپەرێ، لە مامۆستا گۆرانەوە دەس پێ ئەکا، بەدوای ئەم شۆرشەی گۆراندا چینێك شاعیری گەنجی خوێن گەرم لە ئاسۆی هۆنراوەی کوردی‌یەوە سەریان دەرهێنا کە یەکەم زووربەیان کەم و زۆر ئەوشۆرشەی گۆران کاری تێ کردوون وە دووەم بە بیروباوەرێکی نوێ‌وە هاتنە کۆرەوە، هۆنراوەکانیان لە (ئایدۆلۆجیەتیکی) تایبەتی‌یەوە

لێکۆڵینەوەی ئەدەبی

هەڵ ئەقوڵێ بۆ مەبەس و ئامانجێك ئەنووسن»[٤]

هەرلـەم رووەوە (د. عیزەدین مستەفا رەسول)یش دەڵێ: «کامەران بە تازەکەرەوە دانانرێ نە لە هێنانەناوەوەی بیروباوەری نوێ‌و نە لە روخساری نوێ‌دا، بەڵکو هەندێ لەو بیروباوەرە نەتەوەیی و نیشتمانی و مرۆڤایەتی‌یانە دەردەبـڕێ کە پێش ئەم و لەکاتی ئەمـدا کۆمـەڵێ شاعیـری تری سەر بە هەمـان بیـرو- باوەری کامـەران دەریـان بری بوو، روخسـارە هونـەری‌یە تازەکـەش بریتی بوو لەو روخسـارە داهێنـەرەی کە پـیـرەمێـردو گۆران ئەنجامیـان دابـوو»[٥] ئەم بۆچوونانە خۆیان رووبەرووی سێ خاڵی گرنگمان دەکەنەوە:

یەکـەم: بنـەمـاو سەرچـاوەی تاقیـکـردنـەوەکـانی شاعیرو چۆنیەتی ئەنجامدانی دیوانێکی وەك (دیاری) لە ماوەیەکی کورتدا بێ ئەوەی بێ هێزی بە هۆنراوەکانی‌یەوە دیار بێ.

دووەم: رادەو چۆنیـەتی ئەوپەیـوەنـدی‌یەی کە لە نێوان هۆزاوەکانی کامـەران و رێبـازی نوێی هۆنراوەی ئەوقۆناغەدا هەبووە لە لایەك و پەیـوەنـدی بە بەرهـەمـەکـانی (گـۆران)ی شاعیـرەوە کە رابەرێکی هەرەدیـاری ئەوبزووتنـەوە نوێخـوازی‌یـە بووە لە لایـەکی ترەوە بەوپێیـەی هەرسێ نووسـەرەکـەی پێشـوو هێمایان بۆکردووەو هەر ئەمـەش بوتـە هۆی ئەوەی کە بیرورای ترو پێچەوانەی ئەو بۆچوونانە لەلای نووسەرانی تر سەرهەڵبدات.

سێ‌یەم: دەنگە تازەکەی کامەران و تاقیکردنەوەی هۆنراوەیی کامەرانە.

بێگومـان تا خاڵی یەکەم و دووەمیش بەکاڵانەکرێتەوە بە تەواوی ناتوانرێ تیشکێکی تەواو بخرێتەسەر خاڵی سێیەم و سیمای داهێنان لە هۆنـراوەکـانی‌دا دیاری بکرێت، لێرەشدا چەمکی داهێنان بەلای ئێمـەوە رێبـازکـردنـەوە ناگـەیێنێت بەڵکـو ئەو شەقڵانەی داهێنانە کە زۆرجـارو لە ئەنجـامی مامـەڵـەکـردنێکی نوێ لەگەڵ تاقیکردنەوەو کەرەسەی بنیاتنانی هۆنراوەدا سەرهەڵئەدات.

دەربـارەی خاڵی یەکـەم و دووەم سەرەتـا ئەویـاری سەرنجـە دەخـەینـە رووکە تۆوی لە دایـك بوونی هۆنـراوەکـانی ناودیـوانی (دیـاری) یەکـەی کامەران جگە تاقیکردنەوەی خودیی شاعیرخۆی‌و ئاوێتـە کردنی ئەوتاقیکـردنـەوانـە بە تاقیکـردنـەوەی کۆمـەڵانی خەڵکـەوە، هەنـدێ بەرهـەمی ئەدەبی بوونەتە تۆوی تاقیکردنەوەی چەنـد پارچـە هۆنـراوەیـەکی ناو ئەودیـوانـە. یەکێ لەوپارچـە هۆنراوانەش (پەنجەی تەزیو)ە کە تیایدا دەڵێ:[٦]

لە پاڵ دیوارێکدا، خەمگین
دائەنیشێ (هیوا)ی شیرین
ئەندامی ورد لەشی گەردن
هەموو لەگەڵ یەك ئەلەرزن
دوای هەناسەیەك دەس گێران
لەکونو قوژبنی گیرفان
ئەختێ شقارتە دەردێنێ
یەك یەك دایان ئەگیرسێنێ

ئەم هۆنـراوەیـە بەهـەمـوو بیـروونـەو دیمـەنـەکـانیـەوە راستـەوخۆ لە چیـرۆکێکی (هـانس ئەنـدەرسن)ەوە وەرگیراوە کە بە ناونیشانی (لەشەوی جەژندا)یەو کاتی خۆی لە گۆڤاری گەلاوێژدا کراوە بە کوردی‌و[٧] باس لە کچەهـەژارێکی شقارتە فرۆش دەکات کە لە ئێوارەیەکی ساردی زستاندا بەرامبـەر کۆشکێکی رازاوەو روونـاك هەڵـدەتـروشکێ‌و لە سەرمـاندا دەنك دەنك شقارتەکانی دادەگیرسێنێ‌و خۆی پێ گەرم دەکاتەوە.

هەرلـەم روانگـەیـەوە ئەگـەر بمـانـەوێ رادەی پەیوەندی هۆنراوەکانی کامەران لەو هەنگاوە سەرەتایی‌یەیدا بە بەرهەمەکانی (گۆران)ی شاعیرەوە دەربخەین ئەوا هەر زوو رووبەرووی چەند هێڵێکی دیاری ئەوپەیوەندی‌یە دەبینەوەو راستەوخۆ چەند پارچە هۆنراوەیەك خۆی دەخاتە بەردەستمان کە لەژێر کاریگەری هۆنراوەکانی (گۆران)دا لە دایك بوون.

لە (بـووکی لادێ)دا کامـەران لایەنێك لە لایەنەکانی چەوساندنەوەی جووتیـارانـمـان دەخـاتە بەردەم و سەرەتا بەچەند دێرێك باس لە چۆنیەتی رازانـدنـەوەی‌کی کچـە جووتیاری شۆخ و شەنگ دەکات کە بە بووکی بۆ کوڕی جووتیارێکی دەبن، لەپاشدا دێتە سەر باسی ئەوپیلانەی کە ئاغا بۆ کوشتنی کوڕە جووتیارێکی دەخات وکوڕە جووتیاری پێ لەناودەبەن:[٨]

بووك خرایە رێ بۆ جووتیار
لەم زنجەوە بۆ ئەو دەوار
هەر دوای دووسێ مانگی تر
بەربوو لەگیانی بەگ ئاگر
پیلان تاڵ تاڵ چنیان بۆی
زۆر رێگەو شوێنی دانا خۆی

بەم جۆرە ئەم تابلۆیـە هەر هەمـان تابلۆی هۆنـراوەی (بوکێکی ناکام)ەکەی (گۆران)ە‌و تەنها جیاوازی یەك کە لە نێوانیاندا بەدی بکرێ لەوە دایە کە لە (بـووکێکی ناکـام)دا هەر لەسەرەتاوە ئاغا کچە جووتیار لەکوڕە شوان داگیـر دەکـات و بەرەو کۆشکی ئاغـا دەخرێتە رێ دوای ئەوە ئینجا پیلانی کوشتنی کوڕە شوان رێـك دەخـرێت.[٩] لەکـاتێکدا لای (گۆران) جوانی سروشت بێ بزەی ئازیـزو جوانی ئافـرەت لاسـەنگە دەوەستێ و دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە بڵێ:-[١٠]

بەلام تەبیعەت هەرگیزاو هەرگیز
بێ رووناکی‌یە بێ بزەی ئازیز

لای (کـامـەران)و لە هۆنراوەی (جوانی بەهار)ە کەیدا هەمـو بیر بەدی

دەکرێ و لای ئەمیش باش پیشاندانی تابلۆی جوانی سروشت لە بەهاردا بە نزیکەی بیست دێڕێك ئینجا دەڵێ: [١١]

کیژۆڵەی نازدار ئەم دەشت و چەمە
لار و لەنجەی تۆ بزەی تۆی کەمە
ورشەی کراست کە پێ لەم دەشتە
ئەوساکە ئەڵێم باخی بەهەشتە

لەهۆنراوەی (جارانم)دا (کامەران) ئاور لە رابووردوو دەداتەوە و باس لە ژیانی شێواو و دڵی تەنگ و پەژارە و ناسۆری ئەو رۆژە رابووردووانە دەکات تا دێتە سەر ئەوەی کە پەنجەی خۆشەویستی زامەکانی رابووردووی سارێژ دەکات و سەرچاوەی شادی دەتەقێنێتەوە، خۆشەویستی یەکەش لێرەدا خۆشەویستی نیشتمانە و دەڵێ: [١٢]

جاران دڵم بە مەئیوسی
دێری خەفەتی ئەنووسی
تەرمی زەوقم ست ئەگەرا
کلپەی پەژارەم ئەگرا

نەگوڵ بەو رەنگانەوە
نەچڵ بەو چرۆیانەوە
نەمۆسیقای شەماڵ، هاوین
نەهاژەی ئاوی کەف زیوین
نەجریوەی مەلی سەرچڵ
نەغەمزەی کچی روومەت گوڵ
سارێژیان نەکرد زامی من
بریتی جەرگێکی کون کون
تا پەنجەی تۆ، پەنجەی نەرم
سارێژی کرد زامی گەرم

هەر ئەم تابلۆیە بۆ خۆی هەمان تابلۆی (نیاز)ەکەی (گۆران)ە، تەنها جیاوازی یەکیش کە سەرنجی خوێنەر رابکێشێ ئەوەیە کە تەمی مەینەت لابەرەکە لای گۆران جوانی و خۆشەویستی ئافرەتە ئەگینا وێنەکان بەهەردوو دیوانەکەدا و لە هەردوو پارچەهۆنراوەکەدا بەتەواوی وەك یەکن، (گۆران) لە (نیاز)ەکەیدا دەڵێ! [١٣]

سەردەمێك بوو دنیای گیانم تاریك وچۆڵ بوو
تام (بەرۆچکە)ی گەرمە دڵم چەشنی سەهۆڵ بوو

سەردەمێك بوو نەتریفەی مانگی هاوینم
نە گزنگی هەتاوی سەر لوتکەی بەفرینم
نە لەرزینی چینی سەر رووی گۆماوی شینم
نە بریقەی دووری چەمی پاش زۆر بارینم
نە ورشەی گیای مێرگی سەوزی دەم و بەهارم
نەشنەی بای دارستانی چڕی نزارم
چەشنی جاران دای ئەخورپان ناخی دەروونم
ئەیهێنایە سەر هەڵقولین سەرچاوەی ڕوونم

لەو ڕۆژەوە دیومە سیحری زەردەخەنەی تۆ
دنیای دەروون مەلەکانی هاتوونەتەوە گۆ

جگە لەم هۆنراوانە، هەندێ تابلۆ و وێنەهونەرییەکانی (گۆران) لە هەندێ پارچەهۆنراوەی دوای دیوانی (دیاری) یەکەی کامەرانیشدا بەدی دەکرێ، بۆنموونە ئەو وێنانەی کە لە هۆنراوەی (بۆگەورەیەکی شیعر دۆست)ی (گۆران)دا دەبینرێ بە تەواوی لە (تۆسقالێك لە دڵم)ی کامەران دا ڕەنگیان داوەتەوە.

سەرەرای ئەو تێروانینانەو هەر لە سنووری لێدوانماندا دەربارەی خاڵی دووەم، کاتێك ئاور لە لێکۆڵینەوەکەی (کاکەی فەلاح) دەدەینەوە، سەرەتا ئەوەی کە سەرنجمان رادەکێشێ ئەوەیە کە بەلای (کاکەی فەلاح)ەوە: «کامەران لە شیعردا ڕێبازی بابەتی ریالیزمی شۆرشگێرانەی ئاودراو بەسۆز و هەستی نەتەوایەتی گرتۆتەبەر»، [١٤] بێگومان ئەم چەمکەی ریالیزم کە (کاکەی فەلاح) دەست نیشانی دەکات بۆخۆی ئەوە دەگەیێنێت کە هۆنراوەکانی کامەران سەر بە ڕێبازی ریالیزمی سۆشیالیزمی نی یە، هەربۆیە بەلایەوە ڕێچکەکەی (کامەران): «بەرەوپێدانی هەمان ڕێچکەو ڕێرەوی ئەحمەدی خانی و حاجی قادر و سالم و پیرەمێرد و بێ کەس و هێمن مهابادییە لە جیهانی شیعری کوردیدا»، [١٥] لێرەدا وەك دەبینرێ لەگەڵ ئەو کۆمەڵە شاعیرەدا ناوی (گۆران) ناهێنێت، ئەم تێروانینەش زۆرجار و بێ مەبەست خوێنەری بەرەو دوو هەڵەی گەورە بردووەو تائێستاش لای هەندێ ئەدەب دۆست بەدی دەکرێ، یەکەمیان: دورخستنەوەی (گۆران) ڕێچکەیە وەك ئەوەی (گۆران) نەهۆنراوەی نەتەوایەتی هەبوویێ و نەدڵسۆزی نەتەوەکەشی بوویێ، دووەمیان: دوورخستنەوەی کامەران و هۆنراوەکانی کامەران لەمەیدانی خەباتی چینایەتی، هەربۆیە بەلای (کاکەی فەلاح)ەوە لای (کامەران): «ناو بەناو لێرەو لەوێ ناوی هەژار و جووتیار و پاڵە دەبیستین و دەبینین و تەواو نەبوون بە ژێر دەست و پێی بیر و باوەرە گشتی یەکەوە». [١٦]

لێرەداو هەروەك (د. عیزەدین مستەفا رەسووڵ) دەڵێ: «کەسانی هوشیار لە قاوغی یەکگرتووی یەك نەتەوەدا چینە جیاوازەکانی ناو نەتەوە دەبینن»، [١٧] دەتوانین بە دڵنیایی یەوە بڵێین کە (کامەران یش ئەوەندە هوشیار بووە کە نەك هەر چینە جیاوازەکانی ناو نەتەوەکەی دەبینی بەڵکو ئەوەندە هەستی بەو جیاوازی یە چینایەتی یە کردووە کە دەیزانی کامەیان دڵسۆزترن، هەربۆیە لە دیوانی (دیاری) یەکەیدا هۆنراوەکانی (کچەشوان) و (پەنجەی تەزیو) و (بووکی لادێ) و (میوەی نازدار) و

(پەشیمانی)و (هێلانەی ئارام)و (پەنجەی ژیان)و (گۆرانی من)و (رەهێڵە)و (کچەکەی خۆی)و سەرجەمی هۆنراوەکانی دیوانی (گوڵالەسوورە)و زووربەی هەرەزۆری هۆنراوەکانی تری ناودیوانەکانی کامەران ئاوێنەیەکی بێ گەردی کێشەوگیروگرفت و خواست و هیواو ئاواتی مرۆڤی چەوساوەن و دەنگی بیری پێشکەوتنخوازانەی کامەرانە کە هیچ کاتێ لایەنە چینایەتی یەکەی کەلانەخستووەو وەك لایەنێکی کێشەی میللەتەکەی مامەڵەی لەگەڵدا کردووە: [18]

ئەی خاڵۆ گیان من رەنجبەرم
بۆیە ئێجگار کورد پەروەرم
باهەر گۆرانی یەکەی جاران
بڵێینەوە بۆ کوردستان
ئەوکەسەی لە مردن ترسا
لە کاروانی خەبات جێما

لە راستی دا ئەدەبی کوردی وەك ئەدەبی هەموو میللەتێکی تری دنیا شەقڵ و سیمای تایبەتی خۆی هەیەو ئەو رێچکە جۆراوجۆرانەی کە لە ئەدەبی میللەتاندا بەدی دەکرێ مەرج نی یە لەلای ئێمەش ئەو رێچکانە دروست بووبێت.

(د. عیزەدین مستەفا رەسوول) بەوردی ئەوەی روون کردۆتەوە کە: «کێشەی نەتەوایەتی بنکەی رێبازی ریالیزمی کوردی یەو ئەدیبە کوردەکان وەك یەکەم کێشەی میللەت مامەڵەیان لەگەڵدا کردووە»و «ئەدیبانی سەر بە رێبازی ریالیزمی سوشیالیزمی لە شێوازی مامەڵە کردن و خستنە رووی کێشە نەتەوایەتی یەکەدا لەگەڵ ریالیستە سوشیالیزمەکانی تردا جیاوازیان هەبووەو لای ئێمە بەستراوەتەوە بە رێبازی شۆڕشگێڕێتی جیهانی یەوە». [19] هەرلێرەوە دەگەینە ئەو راستی یەی کە لە ئەدەبی کوردی دا ناتوانرێ بەرهەمی ئەدیب و شاعیرانی کوردی ئەو قۆناغە بەسەر چەند رێچکەیەکی رامیاری دا دابەش بکەین چونکە بیروباوەری رامیاری ئەدیب و شاعیرانی کورد خۆیان هەرچی یەك بووبێت ئەوا بەرهەمەکانیان هەر لەسەر یەك رێچکە بووە کە رێچکەی ئەدەبێکی نیشتمانی پێشکەوتنخواز بوومو دەنگیشیان دەنگی میللەتەکەیان و دەنگی بیروباوەری پێشکەوتنخوازی و شۆڕشگێڕێتی بووە.

دوای گەیشتن بەم راستی یانە کە دەگەرێینەوە سەر دیوانی (دیاری)، ئەدا بە ئاسانی پەردە لەسەر ئەو پارچە هۆنراوانەش هەڵدەدرێتەوە کە بۆ خۆیان سیمای داهێنانیان تیا بەدی دەکرێ، هەر ئەم پارچە هۆنراوانەش بوون کە سەرنجی خوێنەران و ئەدەب دۆستانی ئەوکاتەیان راکێشاوەو بە گەرمی یەوە باوەشیان بۆگرتۆتەوە. یەکێ لەو پارچە هۆنراوانەش کە لێرەدا دەیهێنینەوەیاد (یاد)ەکەی ناو دیوانی (دیاری) یە کە تیایدا دەڵێ: [20]

قژی نەرمت وەکو تاڵی خورەتاو
لەسەرشان و قوڵی سپی پەرش وخاو
نەغمەی شیرین، ئاوازی خوش لە دەنگا
ورشەی سەرنج لەناو چاوێکی مەنگا

درەختەکەی سەرکانیکەی باخی چەم
پێ ئەکەنێ گەڵای ئەڵێن پر بە دەم
لە بیرمانە منالْ بوون لە ناو باخا
زەردەی دەمتان ئەدا بەپشتی داخا
تۆ بنوارە ئەو کانیە نازدارە
ئێستەش وێنەی هەردووکمانی تیا دیارە
تۆم خۆش ئەوێت بەڵام نابم بەیەخسیر
لە تاوی قژ بۆ دڵم بکەی زنجیر
نەشوانم بە نەشوانت بم بەشمشاڵ
بۆ دڵێکی وشك بکەین پەروباڵ
نەکور نوشت بۆ ئەبەم نەتۆش بۆمن
با لە باخی شادیا دەست لەگەردن
دوو دڵدار بین بەراستی دوو فرشتە
ئەو ژیانە بەوجۆرە بێت بەهەشتە
لەگوڵی یاد لە یادی جوانی رەنگین
پێشکەشت بێت چەپکێك گوڵاڵەی شیرین

بەلای (مارف بەرزنجی) یەوە ئەوهۆنراوەیە «شیعرێکەو ئەڵێی مامۆستا گۆران وتوویەتی وەوێنەیەکی دڵداری تیا دەرخستووە کە بۆ ئەمرۆ دەس ئەدا کە لەسەربەستی ویەکسانی هەردوولا وسەرکەوتنی هۆش بەسەر عاتیفەدا پێك هاتووە». [21] بە پێچەوانەی ئەم بۆچوونەی (مارف بەرزنجی)یەوە ئەم هۆنراوەیەی (کامەران) وەك نموونەیەك لەو هۆنراوانەی کە کەم و کوری یان تێدایە لەلایەن (محمد صدیق عارف)ەوە خراوەتە روو، بەلای ئەمەوە هۆنراوەی (یاد) لەو هۆنراوانەی (کامەران)ە کە شاعیر تیایدا هوگری سروشت بووەو «ئەم هوگر بوونی سروشتە وەتا ئەم رادەیە دووری دەخاتەوە لە ژیان، لەو رووداوەی تیا ئەژی، ئەبێتە کۆسپ لەدەربرینی ئەو بیروباوەرەیا، وەیا پاڵی پێوە ئەنێ بۆ گۆشەگیری لەو بیرو باوەرەی» [22] بۆ بەڵگەی بۆچوونەکەشی تەنها چەند دێرێکی کەمی لە هۆنراوەکە بەنموونە هێناوەتەوەو دەپرسێ «بۆ بفرین بۆ سەرکانی و ناوچەم و درەختەکان؟ ئەی بۆ وێنەیەکی رووداوی ئەوتۆ نەخەینە پێش چاو کە لە زووربەی منالانی کوردەواری رووی دابێ، وەك بڵێین لە بیرتە یارە شیرینەکەم کاتێ منالْ بووین لە ناو گڵ و خۆڵی کۆڵانەکەمانا پێکەوە گەمەمان ئەکرد....». [23] هەر دەربارەی ئەم پارچە هۆنراوەیە (کاکەی فەلاح)یش رای وایە کە «ئەم چەشنە خۆشەویستی یە

کە زۆرتـر لە ژێـری‌یەوە نزیکەو کەمتر سۆزو هەستی پێوە دیارە، بابەتێکی نوێ‌یەو شاعیر بە مەرج و ئاگا لەخۆ بوونێکی وریایی‌یەوە دەچێتەپێشەوە». [٢٤]

وەك دەبینـرێ هەرسێ نووسـەرەکـە تەنهـا ڕوویـان لەچـەنـد دێرێکی هۆنـراوەکـە کردووە کە دیـارە ئەمـەش بە تەواوی ناتـوانێ ڕووی ڕاستی تاقیکـردنـەوەکـەی شاعیـر دەربخـات بۆیـە بەلای ئێمەوە هۆنراوەی (یار) نەهەڵهاتنە لە واقع و نەبە تەنهاش گرنگی دانە بەهۆش بەشێوەیەکی وا کە هەست و سۆزی شاعیر وەك مرۆڤێك شارابێتەوە. خوێندنەوەی هۆنراوەکە وەك بنیـاتێکی یەکگـرتـوو لەلایـەك وئاگـادار بوونمان لە تێڕوانینی شاعیر خۆی کەبەلایەوە هۆنراوە «پێویستە ئەگەرچی هەر لە سروشت و دڵداریش بدوێت گیـانێکی پاکی ئینسـانی‌و نەتـەوایەتی هەبێت وە ئەم دووگیانەش لەبـۆتـەی دەروونیـا یەك بخات» [٢٥] ئەمانگەێنێتە ئەو ئەنجامەی کە شاعیر پێش مامـەڵـەکـردنی لەگەڵ تاقیکردنەوەکەیدا ئەو دووگیانەی لە دەروونیدا . یەك خسـتـووە بۆیـە هۆنـراوەکـە لەگـەڵ لەدایك بوونیدا سیمای ئەو لایەنە مرۆڤـایـەتی‌و نەتەوایەتی‌یەی بۆشیۆو سۆزەکەشی لە ڕادەی تاقیکردنەوەکە ، خۆی دایـەو ئەنجـامی ڕستگـۆیی شاعیـرەو بەشێکە لە تاقیکردنەوە مرۆڤ پەروەری‌یـەکـەی شاعیـرو نەك هەر هەست و سۆزی تیـا کەمترە بەڵکـو سۆزێکی وای لێ دەتکێ کە لەڕادەی ئەو ڕاستگۆیی‌یەی شاعیردایە. بەم پێیـە بەلای‌ئێمـەوەو لەم هۆنـراوەیەدا تابلۆی سروشت بە درەخت و باخ و چەم و کانی نـازدارو گولاڵـەی شیـرینی‌یـەوە بۆخـۆی هەڵگـری گیـانـە نەتـەوایـەتی‌یـەکـەی شاعیـرەو بەبـابـەتـە دڵـداری‌یـەکـەش گیانە مرۆڤ پەروەری‌یەکەی بەرجەستە کردووە.

یەکێ لەوتێبینی‌یـانـەی کە لە لێکۆڵینەوەکەی (محمد صديق عارف)دا سەرنـج ڕادەکێشێ ئەوەیـە کە نووسـەرەکـەی هەوڵی داوە لە ڕوانگـەی تێـڕوانینێکی ڕەخنەگرانەی وردەوە ئاوڕ لە هۆنراوەکانی (کامەران) بداتەوەو زیـرەکـانـە بە پێی بنـەمـایـەکی ڕەخنـەیی کامـڵ بەرەوشی کـردنـەوەی هۆنـراوەکـان بچێ چونکـە بەلایەوە «بیری هەرباسێك لە تاقی کردنەوەیەك پەیـدا ئەبێ کە ئەو شاعیـرە پیـا تێ ئەپەڕێ وەیا یەکێکی تری دیبێ‌و بەڵام کارێکی کاریگـەری کردبێتـە سەردڵ و هەستی، ئەوبیرەش ئەبێ بخرێتە بەرگێکـەوە (مـەبـەستم شێـوەی نووسینـە) لەگـەڵیا بگونجێ‌وپڕ بە پێستی خۆی بێ، چونکە بیرو شێوە (الفكرة والاسلوب) یەك یەکتر تەواو ئەکەن». [٢٦] بەڵام لەگەڵ ئەم تێڕوانینە ڕەخنەیی بەچاکە شدا کە دێتە سەر هۆنـراوەکـان هەنـدێ بۆچـوونی وای لا دروست دەبێ کە ئاکـامی تەنهـا گرنگی دانـە بە چەنـد دێـرێـك نەك سەرتـاپای هۆنراوەکە. ، هەروەك لەو بۆچـوونـەیـدا بەدی‌دەکـەیـن کەدەربـازەی ناوەرۆکـی هۆنـراووەی (ئـەی‌کچـەشـوان)مو ئەڵێ: «کـەچـاوم بەسـەر نووسراوی ئەم هۆنراوەیە کەوت واهـات بە بیـرمـاکـە باسی کیـژۆڵەیەکی بەرگە شڕی سەروپاپەتی جوانکـەڵـە ئەخـوێنمـەوە کە شوڵکێکی گرتبێ بە دەستـەوەو لە نزیـك ئاوایی‌یـەوە بە دیارچەن سەر مەروبزنەوە دۆش داماێ، هیواو ئاواتە ساکارە تێکـەڵ بە کەسـاسی‌و هەنـاسـە ساردی‌یـەکانی خنووکەی هەست و دڵی بدەن، کەچی کە خوێنـدمـەوە نەکـەمـەو نە هیچی تری لەم بابەتەم نەدی بەڵکـو لەگـەڵ ئەوەشـا جەوهەری باسەکە ڕووداوە و لەناو جەرگەی ژیانی کۆمەلایەتیمانەوە هاتۆتە دەرێ، کەچی خۆم لە ئاسمانێکی ڕۆمانسی‌یا دی گوێ بگرن ئەڵێ:

به ئاوازی شمشـاڵەکەت

بە لەرەی‌لێوە ئاڵەکەت

هەستی خۆشم بێنە فرین

بۆ ناو گوڵزار

چەم و نزار

ئاسمانی شین . . .» [٢٧]

لێـرەداو ئەگـەر هۆنـراوەی (ئـەی‌کچـەشـوان) وەك بنیاتێکی یەکگرتوو مامـەڵـەبکـرێ‌و سەرنـج لەدێـرەکـانی دوای ئەو دێـرانە بدەین کە (محمد صديق عارف) بە نمـوونـەی بۆچوونـەکـەی هێنـاویـەتی‌یـەوەو بەلایـەوە کەشێکی ڕۆمانـسی دروست دەکەن، ئەوا ئەوتێڕوانینەمان لادروست نابێ کە لای ئەو دروسـت بووە چونکـە دوا کۆپلەی هۆنـراوەکـە بۆخۆی ئەو ڕۆمـانسیـەتـە ناگـەێنێ کە نووسـەر بۆی‌چـووە، ئەوەتـا (کامەران) لە دوا کۆپلەدا دەڵێ: » [٢٨]

فرمێسکی ئاڵت بسڕەوە

کاتی (تێکۆشانە)و زەردە

ئاوی شەونم بخۆرەوە

هیوا هەرگیز

ئارامی کۆرپەی ژیانە

هەر ئەم هۆنـراوەیـەی (کـامەران) بۆتە هۆی ئەوەی کە (محمد صديق عارف) بخـاتـە سەر ئەوڕایـەی کە «کـامـەران نزیکتـرین» شاعیـرمـانـە لەهـۆنـراوەی نوێ‌وە، هۆنـراوەی نوێ بەمانای هۆنراوەی سەربەست (حر) وەیـا بەرەڵـلا (منطلق)» [٢٩] ئەم بۆچـوونـەش بۆخـۆی‌پێویستی بە لێدوان هەیە چونکە بەلای (محمد صديق عارف)موە «ناتوانرێ قۆناغی کامەران ناوبنرێ نوێ لەبەر ئەوەی شیعری کوردی خوی لە کۆت و زنجیری وەزن ڕزگار نەکردووەو هەر لەسـەر وەزنی یەك پارچـەیی ئەڕواو کامـەران لەچـەنـد پارچـەیـەکیـا ئەو کۆت و زنجیـرەی شکـانـدووە»، [٣٠] بێگـومـان ئەم بۆچوونە پێش هەموو شتێ ئەوە دیـاری دەکـات کە (محمد صديق عارف) لەوکاتەدا هێلێك لە هێڵەکانی نوێخـوازی لە هۆنـراوەی کوردیـدا دیـاری دەکات کە پەیوەندی بە ئاوازی هۆنـراووەوە هەیـە، هەر ئەم تێـڕوانینـەش بۆخۆی بووە بنـەمـایەکی دیاری بزوتنـەوەی (ڕوانگـە) لە سەرەتـای ساڵی ١٩٧٠دا کە خۆی یەکێـك بووە لەڕابـەرانی، ئەمـە لەلایـەك، لەلایەکی ترەوە کە باس بێتە سەر هۆنراوەی سەربـەسـت و ئەو هەوڵانـەی کە لەم بوارەدا دراون، نابێ ئەوەمـان لە

یادبچێ کە گەلێ پێش کامەران نووسەرانی وەك (جەمال عیرفان)و (پیرەمێرد) مان هەریەکەو بە چەمکێك باس لەهۆنراوەی سەربەست دەکەن و شاعیرانی وەك (بەختیار زێوەر)و (گۆران)و (قەدری جان) یشمان چەند تاقیکردنەوەیەکی سەرکەوتوویان لەم ڕووەوە هەبووەو دەکرێ بەسەرەتایەکی چاکی هۆنراوەی سەربەستی کوردی دابنرێن، [31] ئەمە جگە لەوەی کە (کامەران) خۆی لەیەك دوو هۆنراوەی ساڵی (١٩٥٤)ی‌دا هەمان ئاواز بەکاردێنێ، سەرەڕای هەموو ئەمانەش دەبێ ئەوەش بووترێت کە هۆنراوەی سەربەست لەئەدەبی کوردیماندا هەروەك هۆنراوەی سەربەستی عەرەبی خۆی دوور ناخاتەوە لە کێش و قافیە بەڵکو مامەڵەکرنێکی نوێیە لەگەڵ هەردوو بنەما گرنگەکەی ئادازی دەرەوەی هۆنراوەدا کە کێش وقانیەن، (محمد صدیق عارف)یش وریایانە ئەمەی روون کردۆتەوەو دەڵێ: «زووربەی زۆر لەوانەی دوورەپەرێز وەستاون لە هۆنراوەی نوێ وائەزانن مەبەس لە خۆرزگارکردن لەکۆت و زنجیری وەزن و قافیە، واز لێ هێنانیانە بەتەواوی.. ! بێ گومان ئەمانە بەهەڵەچوون چونکە لە بارەی وەزنەوە هۆنراوەی نوێش هەر لەسەر ئەو (بەحر) انە ئەوترێ کە هۆنراوەی کۆنی لەسەر دا ئەرێژرێ بەڵام تەنها هێندە هەیە شاعیری نوێ بە ئارەزووی خۆی یاری بەو (بەحر) انە ئەکاو هەڵیان ئەسوڕێنێ، وەك لە هۆنراوەی (کچەشوان)دا کە پارچەیەکە لە هۆنراوەی رزگارکراو لەکۆت و زنجیری وەزن و قافیە لەسەر بەحری (هەزەج) دانراوە»، [32] بەڵام دیارە کە کێشی ئەم هۆنراوەیە پەیوەندی بە (هەزەج)و (بەحر)ە عەرەبی یەکانی عەروزەوەنی‌یە، بەڵکو کێشەکەی (هەشت برگەیی‌یەو تیایدا دەستەپێی جیاوازی ئەو کێشە بەکارهێنراوە کە بریتن لەدەستەپێی (٤ + ٤) و (٥ + ٣) و (٦ + ٢) و (٣ + ٥).

هەر ئەوتێروانینەی (محمد صدیق عارف) کە بۆئەوکاتە تێروانینێکی زیرەکانەیەوپێش بینی‌یەکی سەرنج راکێشە لە بواری لێکۆڵینەوەی هۆنراوەی کوردیماندا، لە لێکۆڵینەوەکەی (ناکام)دا پشت گیری لێ ناکرێ چونکە بەلای (ناکام)ەوەو وەك خۆی ئەڵێ: «من کامەران ئەناسم ئەگەر نەشم ناسیایە تەنها بەهۆی سەرنجی هەڵبەستەکانیەوە ئەتوانم بڵێم هەر لەبەر ئەوەی دانەری خۆی ئەڵێ شارەزای بەکارهێنانی کوردی پەتی‌یەو سەرنجی وردی هەیە لە دەربڕینی ماناداو شیعرەکانی گەرم و دڵگیرو هەستاوین و پاشە ڕۆژێکی گەش و ڕوناکی بێ چاوەڕوان ئەکرێ، نابێ شاعیرێکی بەرەڵلا بێ، هیواشی لێ ناکرێ لە دوا ڕۆژدا ببێتە شاعیرێکی بەرەڵلا، چونکە شاعیرێك توانای هەڵبەستی ڕێك و ئاوازداری ببێ هۆی ناکەوێتە شیعری بەرەڵلا». [33] بێگومان ئێمەلێرەدا کەم و زۆر لەگەڵ ئەم بۆچوونەی (ناکام)دا نین، دیارە (محمد صدیق عارف)یش ئاگاداری ئەوە بووە کە ئەو ئاوازەی لە (ئەی کچەشوان)دایەو بەلایەوە هەنگاونانی شاعیرە بەرەو داهێنان رەنگە لەلایەن نووسەرانی ترەوە پەسەند نەکرێ بۆیە دەڵێ: «ئەوەتا کامەران چەند پارچەیەکی لەم بابەتە بۆوتوین وە تا ڕادەیەکی بەرزیش تیایا سەرکەوتووە، تەنها ماوەتەوە سەرئەوەی کامەران ئازاوچالاك بێ و لەقسەی ئەم و ئەو نەترسێ» [34] بەڵام دیارە قسەی ئەم و ئەو لەلایەك و شێواندنی ئەم تاقیکردنەوە نوێیە لەلایەکی ترەوە بووە هۆی ئەوەی کە (کامەران) لەهۆنراوەی سەربەست دوورکەوێتەوە، چونکە خۆی باس لەمە دەکات و دەڵێ: «بەلای منەوە هۆنراوەی سەربەست مۆسیقاکەی زۆر بەسۆزترە لەهۆنراوەی ترو بەریشی فراوانترە بۆ دەربڕینی هەست، بەڵام داخەکەم نەشارەزایان کەدەستیان دایە ئەم هۆنراوەیە بە جۆرێکی ئەوتۆ شێواندیان کە خوێندەواران بە تەواوی لێی وەرس و هەراسان بن، وەك مەسەلەیەکی کوردی ئەڵێت (بەراستی سفاتیان رەزیل کرد)، لەبەرئەوە بوو کە من وتم لەگەڵ هۆنراوەی سەربەستدا نیم و گەڕامەوە سەر هۆنراوەی کێش دا». [35] دەربارەی ئەم بۆچوونەی کامەران دەبێ دووبارە ئەوەبێنینەوە یاد کە لەهۆنراوەی سەربەستدا هیچ کاتێ ناتوانرێ دەست بەرداری کێش بین وەك کامەران هێمای بۆدەکات، هەروەها هەر ئەم بۆچوونەی کامەران ئەوە دەردەخات کە هۆیەکی تری وازهێنانەکەی ئەوتێروانینەی بووە دەربارەی هۆنراوەی سەربەست جا زانیبێتی یا نەیزانیبێ کە لەراستی‌دا ئەمەش دیاردەیەکەو نەك هەر بۆ شاعیرانی ئەوکاتە بەڵکو ئێستاش زووربەی شاعیرانمان ئاگاداری چەمکی هۆنراوەی سەربەستی کوردی‌نین و بنەماو بنەرەتە تایبەتی‌یەکانی نازانن، هەربۆیە هەنگاونانی هۆنراوەی کوردی لەم بواردا گەلێ سستەو لەڕادەی خواستەکانماندا نی‌یە.

سەرنجێك لە سەرنجەکانی تری (محمد صدیق عارف) ئەوەیە کە لایەوە: «هۆنراوەکانی کامەران بەتایبەتی ئەو هۆنراوانەی کە لە سروشت و هەستی تایبەتی خۆی ئەدوێن، یەکێتی مانایان بە هیچ جۆرێك تیا نابینرێ»، [36] چەمکی یەکێتی ماناش بەوجۆرە دیاری دەکات کە «باس هەیە مل ئەدا بۆیەکێتی ماناوباس هەیە نەأ»، [37] لە راستی‌دا چۆنیەتی و چەندێتی بابەت کەم و پەیوەندی بە چەمکی یەکێتی هۆنراوەوە نی‌یە چونکە گەلێ جار شاعیر باس لەیەك بابەت دەکات کەچی هۆنراوەکەی بنیاتێکی یەکگرتوو ناگرێتە خۆی، هەروەك جۆن ئاسایی‌یە کە تاقیکردنەوەکەی بەگەلێ بابەت بەرجەستە بکات و بنیاتێکی ئاوێتە یاخود یەکگرتوویان لێ پێك بهێنێ، هەرلەم ڕوانگەیەشەوە دەتوانرێ لەبنیاتی هۆنراوەی کوردی‌دا چوار چەشنە بنیات دیاری بکرێت و ئێمە لەلای خۆمانەوە بەبنیاتی سادەو تێکەڵ و لێکدراوو ئاوێتە ناومان بردووە. [38]

بەوجۆرە (کامەران)ی شاعیر بە یەکەم هەنگاوی لەجیهانی هۆنراوەی کوردی‌دا بەتەواوی شوێن پێی خۆی کردەوەو بووە یەکێ لە شاعیرە دیارەکانی ئەوقۆناغە، هەر ئەم زەمینە پتەوەی تاقیکردنەوەی هۆنراوەیی لەلای بووە هۆی ئەوەی کە هەنگاوی تری لە دواوە بێت و بەرەو تاقیکردنەوەی نوێ تری بەرێت.

هەنگاوی دووەمی کامەران لەبواری داهێناندا :

دوا بەدوای دیوانی (دیاری)و کۆمەڵێ هۆنراوەی تری هەمان تاقیکردنەوەو شێواز، (کامەران) رووەو تاقیکردنەوەیەکی تر هەنگاوی نا کە بریتی بوو لە گرنگی دان بەو چەشنە هۆنراوانەی کە کورتن و بەگشتی ژمارەی دێرەکانی لەشەش دێر (سێ بەیت) تێ پەڕ ناکات. لەم ڕووەوە (کاکەی فەللاح) بە وردی ئەوەی دیاری کردووەکە : «ئەم هەنگاونانەی کامەران بە پێچەوانەی ئەو بۆچوونەی بووە کە لە پێشەکی دیوانی دیارییەکەیدا سەرنجی خوێنەرانی بۆ ڕاکێشابوو، چونکە لەوێدا بە ڕای کامەران هۆنراوەی تازە دەبێت لەسەر ئسلووبی کوردی ڕێك بخرێت ـ لە چوارین وپێنجین دووربکەوێتەوە. . بەڵام لەدواییدا کامەران خۆی سیمای تازەکردنەوەی هۆنراوەکانی لەم پارچە بچووکانەدا بەدیکردووە، تازەکردنەوەش لەوەدا بووە کە لەپێش ئەمدا ئەم چوارینانە کەوتراوە بیرەکەی پەند بووە بەڵام هی ئەو بە شێوەیەکی گشتی باری سیاسی گرت و بوو بوو بە بروسکەیەك بۆ تێکۆشان»،[39] ئەم بۆچوونەی (کاکەی فەللاح) بۆ خۆی تێڕوانینێکی رەخنەیی زیرەکانەیە بە تایبەتی لەو ڕووەوە کە دەری خستووە (کامەران) خۆی سیمای تازەکردنەوەی هۆنراوەکانی لەو پارچە بچووکانەدا بەدی کردووە، چونکە ئەمە ئەوە دەگەیێنێ کە (کامەران) بە هۆشمەندییەوە مامەڵەی لەگەڵ تاقیکردنەوەکانیدا کردووەو بەرەو داهێنان هەنگاوی ناوە، بێگومان ئەمەش بۆخۆی پێویستی بەوە دەبێت کە ڕادەی سەرکەوتنی لەم هەنگاونانەیدا دیاری بکرێ.

دەربارەی ئەو هۆنراوەکورتانەی (کامەران)ەد.(کامل حسن البصیر) بۆ ئەوە چووە کە کامەران : «بەم ڕێگایە لەناو شاعیرە هاوچەرخەکانی ئەمرۆی کورددا تاك و تەنیایە، ئەم دیاردەیە لە خۆیەوە نەهاتووە بەڵکو سروشتی بابەتە شیعرییەکان دروستی کردون، چونکە شاعیر بابەتی سیاسی لەدەوری پاشایەتیدا وەرگرتووەو کەس نەیتوانیوە بە ئاشکرا دەم لە سیاسەتەوە بدات، جا ئایا لەداروبارێکی وادا شاعیر دەتوانێت قەسیدەی درێژی لەو بابەتە بڵێت؟ کێ بۆی بڵاودەکاتەوە، چۆن دەچێتە ناوخەڵکەوە؟ کەواتە وەك دەڵێن پێویستی دایکی داهێنانە، بۆیە شاعیر پەنای بردۆتە بەر ئەو شێوەی چوارین و پێنجین و بەیتانەوە».[40]

(کاکەی فەللاح)یش دەربارەی ئەو بۆچوونەی (کامل حسن البصیر) لەلایەك و بۆچوونی خۆشی لەلایەکی ترەوە دەڵێ : «ئەم ڕایە ئەگەرچی لەڕاستی بێ بەش نییە بەڵام هۆی تریش هەیەوزۆرە نەهاتۆتە پێشەوە ئەویش ئەوەیە کە ئەم بابەتە کە لە بابە تایەری هەمەدانییەوە هەیەو کەم و زۆر شاعیرانی کورد چەرخاوچەرخ وپشتاوپشت وەك ڕێگایەکی لاسایی کردنەوە بەرهەم و تاقی کردنەوەیان هەیەوگەرمیان و کوێستانیان پێ کردووە، ئەم بابەتە چوارینانە زۆرتر بیری ڕاگوزاریو چەخماخەی بیروهەست و کەم ئەرکی شیعروخۆماندوونەکردن و زووبەدەستەوەدان دروستیان دەکات».[41]

پێش هەموو شتێ دەبێ ئەو ڕاستییە بخەینە ڕوو کە ناونانی سەرجەمی ئەو هۆنراوە کورتانەی کامەران بەچوارین و پێنجین ڕاست نییە، چونکە ئەگەر چاوێك بەچاپی دووەمی (گوڵاڵە سووە) کەیدا بگێڕین کە زووربەی هەرە زۆری ئەو هۆنراوە کورتانەی کامەرانیان تیادا کۆکراوەتەوە دەبینین لە (٧) پارچەی (دوو) دێریو (٤٠) پارچەی (چوار) دێریو (٢) پارچە (پێنج) دێریو (٤١) پارچەی (شەش) دێریو لە تەنها پارچەیەکی (دە) دێری پێك هاتووە، کەواتە ژمارەی ئەوپارچانەی کە لە (شەش) دێر پێك هاتوون لە (چوار) دێرییەکەش زیاترە بۆیە ناکرێ نەبە چوارین و نەبە پێنجین ناویان بەرین. هەرچی دەربارەی سەرهەڵدانی ئەم چەشنە هۆنراوانەشە لای کامەران، ئەوا بەلای ئێمەوە هیچ کاتێ ئەنجامی کەم دەرفەتی بڵاوکردنەوە نەبووە چونکە نەك هەر دیوانە چاپکراوەکانی تری ئەو سەردەمەو هەموو ئەو هۆنراوە درێژانەی کە لەسەر لاپەڕەی ڕۆژنامەو گۆڤارەکان بڵاوکراونەتەوە بەڵکو دیوانی (دیاری)یەکەی کامەران خۆی کە تەنها شەش پارچە هۆنراوەی کورتی تێدایە ئەوە دەسەلمێنن کە کەم دەرفەتی بڵاوکردنەوە لەو سەردەمەدا پەیوەندی بە ڕووکردنە ئەم تاقیکردنەوەیەو برەوپێدانی ئەم چەشنە هۆنراوە نەبووە لای کامەران. هەر دەربارەی ئەم باسە دەبێ ئەوەش ڕوون بکەینەوە کە تاقیکردنەوەی شاعیران لە ئەدەبی کوردیدا بێ یاخود لە ئەدەبی میللەتانی تردا بێت لەلایەك و تێڕوانینە رەخنەییە جۆر بەجۆرەکانی جهانیش لەلایەکی ترەوە کەم و زۆر ئەوەیان نەگەیاندووە کە لەدایك بوونی ئەم پارچە کورتانە لە چاو هۆنراوەی درێژدا ئەوەندە ئاسان بێت کە خۆماندو نەکردن و زوو بەدەستەوەدان بگەیێنن، نەك هەر ئەوەندە بەڵکو ناوبانگی ئەو شاعیرانەی کە بەم چەشنە بنیاتەی هۆنراوەوە ناسراون لە ناوبانگی ئەو شاعیرانە کەمتر نییە کە بەهۆنراوەی درێژ ناسراون، ئەمە جگە لەوەی کە هیچ کاتێ کورتی و درێژی هۆنراوە لەو ڕوانگەیەوە تێی ناڕوانرێ چونکە جاری وا هەیە تەنها بەیتێك دەتوانێ تاقیکردنەوەیەکی وا بەربلاو دەرببڕێ کە لە پارچە هۆنراوەیەکی درێژدا بەدی نەکرێ. هەر لێرەوە کە ئاوڕ لەو هۆنراوە کورتانەی کامەران دەدرێتەوە دەبێ لە ڕوانگەی ئەو چەمکەوە لەگەڵدا بکەین کە ڕەگەزەکانی لەدایك بوونیان ڕەگەزی جیا جیاو لەیەك دابڕاو نین و تاقیکردنەوەکانی شاعیر خۆی بابەتو سۆزو ئەندێشەو وێنەو ئاوازی هۆنراوەیی لە بنیاتێکی هونەری گونجاودا پێك دەهێنێ جا بۆیە سۆزو ئەندێشەو وێنە هونەرییەکانیش بۆخۆیان لەڕادەی ئەو بایەتانەدان کە تاقیکردنەوەکانی پێ بەرجەستە دەکرێو لاوازی یەکێکیان سیمای تاقیکردنەوەکە دەشێوێنێ بەم پێیە بەلای ئێمەوە هەوێنی سەرهەڵدان و بیرەوپێدانی ئەم پارچە کورتانە لای کامەران گرێدانی دوو بەهرەی کامەران خۆی بوو پێکەوە کە بریتی بوون لە بەهرەی دوانەرییو دەنگە دڵێرەکەیو بەهرەی شاعیرێتیو توانای پێك هێنانی وێنەی هونەری گونجاو

بۆ ئەو سۆزە هەڵچووەی کە بابەتە شۆرشگێریتی یەکەی خەملاندووەو ئاوازی هۆنراوەکەی سازداوەو لە بنیاتێکی کاریگەردا دایڕشتووە:[٤٢]

زۆرجار ژیانم تاریك دا ئەهات
ئاگر بەرئەبوو لە باخی ئاوات
پێم لە ناو خوێنا، زنجیری ئاسن
پیا ئەڕشت تەزووی بەتینی مردن
سام هەر نەیتوانی پێ بەرپێ بنێ
بەکێوی ورەی دڵما هەڵزنێ

دوا هەنگاوی کامەران و بێ دەنگی یەکەی:

لە سەرەتای ساڵی (١٩٧٠) داو دوا بە دوای بڵاوبوونەوەی بانگەوازی (روانگـە)و دەنگی نوێخـوازی لە ئەدەبی کوردیدا بەگشتی و لە هۆنراوەی کوردیدا بەتـایبـەتی، راستەوخۆروو لە کامەران کراو ئەو پرسیارەی لێ کرا کە: «ئەوترێت کامەران لە پلەیەکی نزیکی ئەدەبی سەردەمی تازەماندا لە هەرە شاعیـرە تازەکەرەوەکانمان بوو کەچی بەبێ گۆڕینێکی ئەوتۆ ئێـستـاش هەر لەسـەر ئەو رێبـازو شێـوەو ناوەرۆکـەی ئەو وەختـە ئەڕوات»،[٤٣] ئەم پرسیـارەو ئەو تێـڕوانینـە دەربـارەی کا مـەران لە دوای بڵاوبـوونەوەی دوا دیوانی کە (زەبری هۆنراوە)ی ساڵی (١٩٧١)ە نەك هەروەك خۆی مایەوە بەڵکو روخسـارێکی توندتریشی گرتە خۆی‌و هێمای وشك بوونەوەی بۆ کرا.[٤٤] هەرچی کامـەران خۆشی بوو ئەوە لە پرسیـارەکـە نەدەگـەیشت و دەیپرسی: «ئـاخـۆ مەبـەست لە گۆڕین و تازەکـردنـەوە چی یە؟».[٤٥] لە راستیدا (کامەران) ناهەقی نەبووە کە لەو پرسیارە نەگەیشتووە چونکە نەك هەر ئەو کاتـە ئێستـاش بە تەواوی کە باس لە نوێخـوازی‌و تازەکـردنـەوە دەکـرێ بە تەواوی چەمکـەکـەی دیـاری ناکـرێ‌و بنـەماو بنەرەتی یەکانی دیاری ناکرێ.

هەرچـۆنێ بێ ئەو پرسیـارەو ئەو تێـڕوانینـەش بۆ خۆی دیاردەیەکی زۆر ئاسـایی بووە، ئەگەرچی هەندێ جارو هەندێ نووسەر وای نەئەبینی،[٤٦] چونکە ئەگەر بەو شێوەیە لە کامەران و شاعیرانی قۆناغەکەی نەڕوانرایە ئەوا ئەو بزووتنـەوە تازەگـەری یەی کە مەبەست بوو هیچ مانایەکی نەدەبەخشی بەو پێ یەی ئەگەر لەو کاتەدا هەنگاوی نوێ تر لای (کامەران) بەدی بکرایە ئەوا بزووتنـەوە نوێخـوازی یـەکـە بۆی نەدەکـرا باس لە رێچکـە شکاندن بکـات، خۆ نەش دەکـرا لە تێـڕوانینـەکەیاندا مەبەستیان ئەوە بوو بێت کە هەنگاوەکەی ئەمان هەنگاوێ پێش ئەوەش کەوتووە کە لە کامەرانیان داوا دەکرد.

لێـرەدا بەلای ئێمـەوە، ئەوەی کە لە کامەران داوا دەکرا زۆر بەئاشکراو روونی لە (زەبری هۆنراوە) کەیدا بەدی دەکرێ‌و ئەم دیوانەی کامەران نەك هەر هێمـای وەستـان و بەرەو دوا بوونـەوەی ناکـات بەڵکـو زووربـەی هۆنـراوەکـانی ناو ئەم دیوانە بوونەتە بنکەی ئەو تەقینەوە نوێ یەی کە داوای لێ دەکـرا، لێـرەدا دەبێ ئاگـاداری ئەوەش بین کە باس کردن لە وشـك بوونـەوەی کامـەران وەك پێش بینی یەك بۆ دەنگی یەکەی دوایی وەرناگیرێ چونکـە بێ دەنگی یـەکەی دوایی - هەروەك روونی دەکەینەوە لە ئەنجامی بێ دەسـەڵاتی و کز بوونی سەرچاوەی تاقیکردنەوەکانی یەوە نەبووە.

بۆ بەڵگـەی بەدی کردنی داواکـاری بزوتنـەوە نوێخـوازی یـەکـە لە هۆنـراوەکـانی (زەبـری هۆنـراوە) کەیدا سەرەتا ئاوڕ لە تێڕوانینی کۆمەڵەی (روانگـە) دەدەینـەوە بەوپێ یـەی ئەو تێـڕوانینـە بووە بنـەمـای ئەو بیـرە نوێخوازی یەی کە لەو سەردەمەدا لە ئارادا بووە. کۆمەڵەی (روانگەی) وەك خۆیـان دەیـانووت: «ئێمە گۆشکراوو تاڵ بووی ئەو بەسەر هاتانەین [واتە ساڵانی پێش بڵاوکـردنـەوەی بانگـەوازەکـە] بۆیە ئێستا هەرچی بنووسین دوورو نزیك بەچاك و خراپی بە ستایش کردن و بێزاری دەربرین بەرهەمی خۆ خواردنـەوەیـەکی قووڵمـانە لە ئاستیاندا، واتە ئێمە دڵسـۆزترین زبان و دەنگی ئەم سەردەمـەی خۆمـانین نەوەی پێش ئێمـەش (کـە هێشتـا لە ژیـانـدان) لەو سنـوورەدا ئەبـزوێن بەڵام ئێمـە لە بوتـەی ئەدەبیـاتـدا ئەو کارەسـات و بەسـەرهـاتـانە بەهەزارو یەك باردا ئەمرێنین و ئەژێنینەوە، لە کاتێکـدا نەوەی پێش ئێمـە ناتوانن لە سنووری رستێك دروشمی پیرۆزی رابـووردوو بچـن بەودیـودا».[٤٧] جا ئەگـەر لێـرەوە ئاوڕ لە (زەبـری هۆنـراوە)کـەی بدەینـەوە، بەئـاشکـرا هەست بەوە دەکـەین کەئـەمیش لە روانگـەیـەکی گەلێ نوێ‌وە دەڕوانێتـە ئەو بەسـەرهـات و کارەساتانەی کە خۆی لەنـاویدا دەژیـاو بەهـەزارو یەك بارداو بەتێـڕوانینێکی تازەتـرەوە دەیانمرێنێ‌و دەیانژێنێتەوە، هەر بۆیە دەڵێ:-[٤٨]

وا شیعرم داگیرسانەوە
ئاسنی سامم توانەوە
دوا قەڵای وەنەوزم روخان
خوێنی ئۆقرەو ماتیم رژان
هاتوەمەوە بەرەو مەڵبەن
بەرەو شاری دەروون بوگەن

ئەبێ هەزاران پێشێل کەم
تا ئەگەمەوە دڵەکەم
ئەو دڵەی وەك دڵان نی یە
ترسنۆك و نیان نی یە

دڵە گەشەکەی جارانە
دڵی پاکی تێکۆشانە

بەم جۆرە ئاوڕدانـەوەمـان لە گەلێ پارچـەی ناو (زەبری هۆنراوە)کەی‌و مامـەڵـە کردنمـان لەگـەڵیـانـدا وەك پارچـەیـەکی یەکگـرتـوو نەك تەنهـا

هەڵبژاردنی یەك دوو دێڕ لێرەولەوێ، راستەوخۆ دەمانگەیەنێتە ئەو راستی یەی کە ئەم هەنگاوەی کامەران بۆخۆی هەنگاوێکی نوێ بووەو کەم وزۆر سیمای پاشگەز بوونەوەی تیادا بەدی ناکرێ، تەنانەت هۆنراوەی (بۆ ئاگاداری) یەکەشی بەلای ئێمەوە بەڵگەی بەرەوپێش چوون و تەقینەوەیەکی نوێی تاقیکردنەوەکانی بووە نەك بەرەودوا بوونەوەی، چونکە کە دەڵێ: [٤٩]

بەڵێن بێ ئەی کچ، بەڵێن بێ ئەی گوڵ
ئەی دەشت و دەرو چیای کوردستان
من جارێکی تر نەبەدەم نە دڵ
بۆ ئێوە نەڵێم هۆنراوەی جوان جوان
تەنها هۆنراوە ئەڵێم بۆ هەژار
هەر لەگەڵ ئێوەم ئەی هەژارینە
تەنها هۆنراوە ئەڵێم بۆ هەژار
هەژار هەوێنی شیعری خوێنینە

لێرەدا (کوردستان) نەبۆتە نیشانەی خاك بەڵکو وەك جوانی سروشت باس دەکرێ و لە کۆپلەی یەکەمی هۆنراوەکەشدا بە رووتی ئەمەمان بۆ دەردەکەوێ کاتێ دەڵێ:

هۆنراوەکانم هەر بۆ ئافرەت بوون
بۆ خونچەی گوڵ و بۆ جوانی سروشت
خوێنیان ئەمژی لە بەهرەی دەروون
رستی زێرین و جوانیان دا ئەرشت

ئەمە جگە لەوەی هەموومان دەزانین کە هۆنراوەکانی پێشووی هەربۆ ئافرەت وگوڵ وجوانی سروشت نەبووەوزووربەیان هەربۆئەوهەژارانە بووە کە لێرەدا دەیەوێ روویان تێ بکات، دیارە ئەم شێوە تێروانینەی بەو مەبەستە بووە کە لە هۆنراوەکانی پێشووی رازی نەبووە، ئەمەش بۆخۆی ئەوە دەگەیێنێت کە دەیەوێ بەدڵسۆزی یەوە تەعبیر لەوبارە ئاڵۆزانە بکات کە تاقیکردنەوەکانی ژیانی رووبەرووی دەکردنەوەولە سنووری بیرگواستنەوە بچێتە دەرەوەو داهێنەرانە مامەڵە لەگەڵ تاقیکردنەوە نوێیەکانی دا بکات، بۆیە لێرەدا دەتوانین بڵێین کە مەبەستی لە هەنگاوێکی نوێ بووە نەك پاشگەز بوونەوە.

لە باسێکدا کە دەربارەی (کامەران) و هۆنراوەکانی بێت ئەوا باسی بێدەنگی یەکەی دوای دیوانی (زەبری هۆنراوە) راستەوخۆ دێتە ناوەوەو دەبێ ئاوڕی لێ بدرێتەوەو پەردە لەسەر ئەو راستی یە هەڵبدرێتەوە کە بێدەنگی یەکەی ئاکامی وشك بوونەوەی سەرچاوەی هۆنراوەکانی نەبووە، چونکە هۆنراوەکانی بەگشتی و (زەبری هۆنراوە)ەکەی بەتایبەتی بۆخۆیان سیمای دینامیکیەتی هۆنراوەی شۆڕشگێڕێتیان تیادا دەبینرێ، ئەو سیمایەی کە شۆڕشگێڕێتی بەلایەوە کارێکی بەردەوام و هەمیشە نوێیەو هیچ کاتێ ئەو بەرگەی نەپۆشیوە کە وەك کارێکی میسالی دەرکی پێ بکات. (کامەران) خۆی لە هەموو کەس باشتر ئەوەی دەزانی کە تەنها دیاری یەك بۆ مرۆڤی خەباتکەر هەر ئەو چەپکە گوڵەیە کە یا دەدرێتە دەستی یاخود دەخرێتە سەر مەزاری بۆیە بەلایەوە گرنگ نەبووە کە تەنانەت چەپکە گوڵەکەشی بدرێتە دەست بەڵام کە کار بگاتە ئەوەی هەندێ هەڵوێست ئەوە بگەیێنێ و هێمای ئەوە بکات کە پێی بووترێت تۆ کێیت و تۆ چیت؟ ئەمەیان وەك مرۆڤ زامێك دەکاتە دڵەوە کە تا ئێوارە بڵێ: [٥٠]

لە چیاکان لە لووتکەی بەرزوو نودا
لە ئاگری بە نێڵە نێڵی بڕوا
لە کوێ بێ کەلەپچەی دەست بپرسن
من چیم و کێم ئەوان چاکم ئەناسن

زامی وا سارێژ نابێت و نەئەبوایە هێمای پرسیارێکی وا بخرایەتە بەردەم (کامەران) تا ئەویش تازە بەتازە خۆیمان پێ بناسێنێ، هەر ئەمەش بوو وەك مرۆڤێك دڵی گەرد بگرێ و بگاتە ئەو قەناعەتەی کە بەو هەموو تێکۆشان و قوربانی دان و بەرهەمانەی کە لاوانی پێ گۆش دەکرا نەزانرێ تازە بگەرێتەوەو تەنها بەبەرهەمی هۆنراوەیی خۆیمان پێ بناسێنێ؟. تاقیکردنەوەی هۆنراوەیی (کامەران) لەرادەیەکدا بوو کە هیچ نەبێ بتوانێ وەك کارسازێکیش بێت مامەڵە لەگەڵ هۆنراوەدا بکات و بەرهەمی هۆنراوەیی بخاتە بەردەست خوێنەر، جا هیچ کاتێ پێی ناخۆش نەبووە داوای هۆنراوەی لێ بکرێ چونکە وەك خۆی دەیووت: «ئەگەر کامەران نەبوومایە کەس داوای هۆنراوەی لێ نەئەکردم» [٥١] بەڵام ئەگەر داوا کردنەکە تەنها لە روانگەی ئەو بۆچوونەوە بوو بێت کە گوایە وشك بۆتەوە تەنها وەك شاعیر تەماشا بکرێ و هێمای ئەوە بێت کە بێ هۆنراوە، (کامەران) نە تێکۆشەرو دڵسۆزەکەی جارانەو نە شاعیریشە، ئەمەیان دووبارە دڵ رەنجاندنی تیادا بووەو هەروەك ئەو پرسیارە بووە کە ناچاری کرد وەڵامی بداتەوە، وەك ئاگاداریشین گەلێ جار لەم تێڕوانینەی دوایی یەوە داوای هۆنراوەی لێ دەکرا بۆیە یەکێ لە هۆنراوەکانی دوایی بۆخۆی وەڵام دانەوەیەکی ئەو داواکاریانە بووەو دەڵێ: [٥٢]

ئەگەرچی دڵی سەردەمی لاویم
بڵێسی بەرزی نیشتمانم بوو
بازووی بەهێزوو جەستەی خوێناویم
نیشانەی زەبری تێکۆشانم بوو
بەڵام پیریەکەم سوتێنەرترە
چونکە نەك هەر دڵ بوونم ئاگرە

ئەنجام:

کاتێ (کامەران) بە دیوانی (دیاری) یەکەی و چەند پارچە هۆنراوەیەکی پێشتریەوە هاتە ناو جیهانی هۆنراوەوە، هۆنراوەی کوردی ڕێڕەوێکی گشتی و سیمایەکی تایبەتی خۆی هەبووە، (کامەران) خۆشی ئاگاداری ئەوە بووە،

هەروەك خۆی دەڵێ: «ئێمەش لە کاتێکدا دەستمان داوەتە هۆنراوە کە دەرگای ریالیزمیەت خرابووە سەرپشت»،(٤٣) هەربۆیە دیاری کردنی شەقڵ و سیمای داهێنان لە هۆنراوەکانیدا دەبێ لە چوارچێوەی ئەو ڕێرەوە گشتی وسیما تایبەتی یەی هۆنراوەی کوردی ئەو قۆناغەوە ئەنجام بدرێ، کاتێکیش لەم روانگەیەوە ئاورمان لە هۆنراوەکانی دایەوە بە ئاسانی ئەوەمان بۆ دەرکەوت کە یەکەم هەنگاوی کامەران بە دیوانی (دیاری)یەکەی هەنگاوێکی وا پتەو بوو کە راستەوخۆ لەسەر زەمینەی هۆنراوەی کوردی جێگای خۆی کردەوەو بووە هۆی ئەوەی کە هەنگاوی تری بەدوادابێت و تاقیکردنەوەکەی ئاراستەی بنیاتێکی تری هۆنراوەبکات و بەهۆی ئەمیشەوە ئەوەندەی تر جێگاو شوێنی خۆی لەمەیدانی هۆنراوەی کوردی ئەو قۆناغەدا بکاتەوەو تا سەرەتای حەفتاکانیش هەربە (شاعیری هەڵکەوتووی کورد)(٤٤) بناسرێ. هەرچی (زەبری هۆنراوە) کەشییەتی کەدوا دیوانیەتی ئەوا بەلای ئێمەوە بووە بنکەی هەنگاوێکی نوێی کامەران و ئەگەر بێدەنگی یەکەی دوایی نەبوایە ئەوا تاقیکردنەوەیەکی تازەتری پێ ئەنجام ئەدا چونکە ئەوەی لا ئاشکرابووە: «ریالیزمی نوێ پێویستە هێز بدات بە دەماری رەنجبەران بۆتێکۆشان و کۆڵ نەدان نەك ئائومێدی برژێنێتە دڵیانەوە» و «یاخی بوون ئەبێ سوودی ئەوچینە چەوساوانەی تێدا بێت نەك یاخی بوون هەر بۆ یاخی بوون بێت».(٤٥)

پەراوێزەکان:

١ ـ کۆڕێکی (نیسانی ساڵی ١٩٨٣)وە وەرگیراوە کە لەشاری هەولێر بۆ کامەران گیرابوو بە ناوی (من وهۆنراوە).

٢ ـ دیاری، کامەران، چاپخانەی مەعارف، بەغدا ١٩٥٧: ١٣

٣ ـ کامەران و دیارییەکەی، مەعروف بەرزنجی، گۆڤاری شەفەق ژمارە (١)ی ١٥ك٢، ٩٥٨: ٢٠

٤ ـ کامەران و هۆنراوەی نوێ (لێکۆڵینەوە)، محمد صدیق عارف، چاپخانەی مەعارف، بەغدا، ١٩٥٨: ٢١. (محمد صدیق عارف) کاك (حسین عارف)ی چیرۆك نووسە.

٥ ـ الواقعیة في الادب الكردي، د. عزالدين مصطفى رسول، صيدا، ١٩٦٦: ١١١

٦ ـ دیاری: ٢٠

٧ ـ کچە شقارتە فرۆشەکە، هانس ئەندەرسون، گۆڤاری گەلاوێژ ژمارە (٤)ی ساڵی (٤): ٣١ کاتی خۆی (پەخشان صابر) کە قوتابی کۆلیجی ئاداب بوو سەرنجی بۆ راکێشام.

٨ ـ دیاری: ٢٣

٩ ـ دیوانی گۆران، ئامادەکردنی محمدی مەلا کەریم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری عیراق، بەغدا، ١٩٨٠: ٥٧

١٠ ـ دیوانی گۆران: ٩

١١ ـ دیاری: ٦٢

١٢ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٦٦

١٣ ـ دیوانی گۆران: ٤٢

١٤ ـ کاروانی شیعری نوێی کوردی، کاکەی فەللاح، بەرگی یەکەم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ١٩٧٨: ٢٣٦

١٥ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٢٣٩

١٦ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٢٤٥

١٧ ـ بەختیار زێوەر (ژیان و بەرهەمی). دوکتور عیزەدین مستەفا رەسووڵ، گۆڤاری کۆلێجی ئەدەبیات. ژمارە (٢٢)ی ساڵی ١٩٧٨: ٤٩

١٨ ـ دیوانی کامەران موکری. ئامادەکردنی عەبدوڵلا عەزیز خالد، چاپخانەی رۆشنبیری و لاوان، هەولێر ١٩٨٨: ٢٦٧

١٩ ـ الواقعیة في الادب الكردي: ٢١٣

٢٠ ـ دیاری: ٣١

٢١ ـ کامەران و دیارییەکەی. گۆڤاری شەفەق ژمارە (یەك)ی ١٥ك٢ ١٩٥٨: ٢٠ .

٢٢ ـ کامەران و هۆنراوەی نوێ: ٤٩

٢٣ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٤٩

٢٤ ـ کاروانی شیعری نوێی کوردی: ٢٤٢

٢٥ ـ دیاری: ١٣

٢٦ ـ کامەران و هۆنراوەی نوێ: ٤٥

٢٧ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٤٥

٢٨ ـ دیاری: ١٩

٢٩ ـ کامەران و هۆنراوەی نوێ: ٤٣

٣٠ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٢٢

٣١ ـ بنیاتی هەڵبەست لە هۆنراوەی کوردیدا، دلشاد علي محمد، نامەی ماجستێر: ١٦٦ ـ ١٧٠

٣٢ ـ کامەران و هۆنراوەی نوێ: ٥٤

٣٣ ـ هۆنراوەی نوێ، لێکۆڵینەوەیەکی ویژەیی، ناکام، چاپخانەی کامەران، سلێمانی، ١٩٥٩: ٣٤

٣٤ ـ کامەران و هۆنراوەی نوێ: ٤٤

٣٥ ـ لەگەڵ کامەران دا، رۆژنامەی هاوکاری ژمارە (١٦)ی شەممەی ٢/٥/١٩٧٠: ٤،٧

٣٦ ـ کامەران و هۆنراوەی نوێ: ٥٦

٣٧ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٥٧

٣٨ ـ بنیاتی هەڵبەست لە هۆنراوەی کوردیدا (نامەی ماجستێر): ٥٢ ـ ٨٨

٣٩ ـ کاروانی شیعری نوێی کوردی: ٢٤٧

٤٠ ـ لە کتێبی (کاروانی شیعری نوێی کوردی)یەوە: ٢٤٧

٤١ ـ کاروانی شیعری نوێی کوردی: ٢٤٧ ـ ٢٤٨

٤٢ ـ دیوانی کامەران موکری: ٢٧٢

٤٣ ـ لەگەڵ کامەران دا، رۆژنامەی هاوکاری ژمارە (١٦): ٤
٤٤ ـ زەبری هۆنراوەو کارەساتی وشك بوونەوە، سامی شۆڕش، رۆژنامەی هاوکاری ژمارە (٤٤)ی (٤)ی کانوونی یەکەم ١٩٧١.
٤٥ ـ لەگەڵ کامەران دا، رۆژنامەی هاوکاری ژمارە (١٦): ٤
٤٦ ـ زەبری هۆنراوەو کارەساتی چرنوك گرتن، زمناکۆ، رۆژنامەی هاوکاری ژمارە (٤٦)ی (١٨)ی کانونی‌یەکەم ١٩٧١.
٤٧ ـ کوڕێك بۆ روانگە خوازەکان، رۆژنامەی هاوکاری ژمارە (٦)ی (٢)ی شوباتی ١٩٧١.
٤٨ ـ دیوانی کامەران موکری: ٢٩٨
٤٩ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٣٢٥
٥٠ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٢٨٠
٥١ ـ لە کۆڕێکی (نیسانی ساڵی ١٩٨٣)وە وەرگیراوە کە لە هەولێر بۆ کامەران گیرابوو.
٥٢ ـ لەکۆڕێکی (مارتی ساڵی ١٩٧٩)وە وەرگیراوە کە لە سلیمانی بۆ کامەران گیرابوو.
٥٣ ـ لەگەڵ کامەران دا، رۆژنامەی هاوکاری ژمارە (١٦): ٤
٥٤ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٤
٥٥ ـ سەرچاوەی پێشوو: ٤

ملامح الابداع في قصائد كامران

دلشاد علي محمد
كلية الأداب ـ جامعة صلاح الدين

يتناول البحث المراحل الابداعية عند الشاعر كامران موكري ولتحقيق هذا الهدف قسم الباحث دراسته الى ثلاثة فصول، فقد تناول في الفصل الاول التجربة الشعرية الاولى للشاعر مبتدءاً بديوانه الأول وآراء من سبقوه من الدارسين لشعر كامران في تلك المرحلة. وفي الفصل الثاني تطرق الباحث لتلك القصائد القصيرة التي إشتهرت خطأً بالرباعيات والخماسيات مستعرضاً الاراء التي طرحت حولها، ولقد إعتبر الباحث هذه القصائد القصيرة من نتاجات المرحلة الابداعية الثانية للشاعر. أما في الفصل الثالث فقد تناول الباحث الديوان الأخير للشاعر وخلافاً لآراء من سبقوه إعتبر الباحث هذا الديوان مرحلة جديدة من مراحل التجربة الشعرية لكامران وكذلك تناول الباحث ضمن هذا الفصل الصمت الشعري عند كامران والآراء التي ظهرت حول مسبباته. وفي نهاية البحث قدم الباحث خلاصة إستنتاجاته حول الموضوع.